

Юлія ЗАПОРОЖЕЦЬ, Ірина КРАВЦОВА

(Умань, Черкаська обл., Україна)

НАТУРАЛЬНО-АНТРОПОГЕННІ ЛАНДШАФТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Територія України упродовж багатьох років постійно змінювалася. Різні вчені по-різному трактували районування України, але, в основному, в історичних джерелах Україна поділялась на Правобережну та Лівобережну. До нашого часу сформувався конкретне районування території України, до якого входить Центральна Україна.

Центральна Україна – це культурно-історичний регіон України, що охоплює Вінницьку, Дніпропетровську, Кіровоградську, Полтавську та Черкаську області. З часів незалежної України велика кількість вчених працювала над районуванням території України. Професор Ф.Д. Заставний (1994), працюючи над районуванням території України, виокремив Центрально-Український регіон, до якого відносились Кіровоградська та Черкаська області. В свою чергу, професор О.І. Шаблій у 1994 році визначив два регіони, до якого відносились центральні області – це Центральний (Київська, Житомирська, Чернігівська, Черкаська та Вінницька області) та Центрально-Східний (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області). В.В. Баштанник обґрунтовує регіони, з яких до центрального відносяться Вінницька, Кіровоградська, Полтавська та Черкаська області. Професор М.Д. Пістун також робить власне районування на основі певних географічних характеристик і до центрального регіону відносить Черкаську та Кіровоградську області. В.М. Гурєєвим (1996) було запропоновано до Центрального регіону віднести Київську та Черкаську області. М.І. Долішній, М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук у 1996 році працювали над районуванням України та віднесли до центрального регіону Вінницьку, Житомирську, Київську, Хмельницьку, Черкаську, Чернігівську області та м. Київ [4].

Таким чином, Центральна Україна – це природно-історико-культурний регіон, до складу якого входять Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська та Полтавська області.

Основна частина Центральної України розміщена в лісостеповій та степовій зонах Правобережної та Лівобережної України. На основі природних умов цієї зони сформувалися рівнинні природні ландшафти. У фізико-географічному відношенні Центральна Україна охоплює території лісостепової та степової зон, які сформовані лісостеповими та степовими натуральними ландшафтами, які, в свою чергу, поділяються на відповідні натуральні підтипи. У геоморфологічному відношенні територія дослідження займає Подільську, Придніпровську височини та Придніпровську низовину, що визначає фонові риси відповідних груп антропогенних ландшафтів [3].

Основними ландшафтами, що формують сучасну антропогенну ландшафтну структуру території дослідження є сільськогосподарські, лісові антропогенні, водні антропогенні, дорожні, промислові, селитебні та рекреаційні.

Вінницька область розміщена в лісостеповій зоні центральної частини Правобережної України. Натуральну ландшафтну структуру формують такі види ландшафтів: лісостепові височинні розчленовані, лісові і лісостепові височинно-рівнинні розчленовані, лучно-широколисті височинні розчленовані та терасовані, заплавні ландшафти. Значне поширення мають широколистяні ліси, але якщо в минулому вони щільно вкривали практично всю територію області, то тепер від них залишились тільки окремі масиви [1]. В ландшафтній структурі Вінницької області переважають сільськогосподарські та селитебні ландшафти, площа лісів зменшилася з 70 % до 12,8 %.

Натуральні ландшафти Черкаської області належать до класу рівнинних східноєвропейських, які включають два підкласи – низовинних і височинних. Майже вся територія області характеризується поширенням ландшафтів таких типів: хвойно-широколисті, широколисті, лісостепові, лучно-степові, лучних та болотних. Досить поширеними на Черкащині є ландшафти

азонального типу – заплавні. З антропогенних ландшафтів основні площі займають: селитебні ландшафти (міські, сільські селитебні ландшафти), водні антропогенні ландшафти, промислові, а саме кар’єрно-відвального типу, дорожні. У великих містах Черкаської області, а саме в м. Черкаси, сформувався промислово-селитебний тип міського ландшафту, завдяки будівництву в містах великих промислових об’єктів [1].

Полтавщина розташована в центральній частині України в лісостеповій та степовій зонах з помірно-континентальним кліматом. Із загальної площі області 9,8 % складають ліси та інші лісовкриті площі, 5,2 % займають поверхневі водойми, 77,6 % території – сільгоспугіддя, з них рілля – 61,5 %. На південному заході області протікає р. Дніпро, більша частина течії якого зарегульована водосховищами [1].

Кіровоградщина розташована в центральній частині України у межиріччі р. Дніпра та р. Південного Бугу і лежить у межах двох фізико-географічних зон – лісостепової і степової (більша частина). Селитебні ландшафти на території Кіровоградської області представлені 12 містами, із яких 4 міста – обласного значення, 27 селищ міського типу і 998 сільських ландшафтів. Найбільші площі в ландшафтній структурі міст займають багатопверховий тип міських ландшафтів. Незначні площі займають промисловий та дорожній типи ландшафтів, сільсько-господарський тип знаходиться переважно на околицях міста. Кіровоградська область належить до регіонів інтенсивного сільськогосподарського використання, тому до 90% площі адміністративно-територіального утворення займає сільськогосподарський клас антропогенних ландшафтів. У ландшафтній структурі сільських селитебних ландшафтів переважає малоповерховий тип ландшафтів. Кіровоградщина належить до малозаліснених областей, лісистість краю становить 3 %. Лісові антропогенні ландшафти переважають в північній частині [2]. Водні антропогенні ландшафти Кіровоградської області представлені ставками та водосховищами.

Белігеративний тип ландшафту поширений по всій території Кіровоградщини. У Кіровоградській області кургани розміщені не рівномірно найменше їх у західній частині області.

Варто зазначити, що натуральні ландшафти з перших часів існування людини піддалися її впливу. На території Центральної України їх залишилося близько 15–20%. Їх зберігання можливе лиш на території природоохоронних територій. Велика кількість лісів вирубана та потребує відновлення.

Таким чином, антропогенні ландшафти формують сучасну ландшафтну структуру території дослідження. В межах Центральної України поширені всі вісім класів антропогенних ландшафтів за такою класифікаційною ознакою як вид господарського використання. Фоновими антропогенними ландшафтами є сільськогосподарські; каркасними – селитебні та дорожні ландшафти. Від 24 лютого 2022 року, на жаль, у сучасній ландшафтній структурі території дослідження відбувається інтенсивний розвиток сучасних белігеративних ландшафтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцуляк В.М., Максименко Н.В., Дудар Т.В. Ландшафтна екологія: підручник [для студентів вищих навчальних закладів]. Харків. 2015. С.151–184.
2. Зарубіна А.В., Гелевера О.Ф. Аналіз земельних ресурсів Кіровоградської області в контексті формування та розвитку екомережі регіону. *Фізична географія та геоморфологія*. К.: ВГЛ Обрії, 2005. Вип.48. С.193–198.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: підручник. К.: Знання, 2003. 479 с.
4. Чмирьова Л.Ю., Федяй Н.О. Районування території України як один із факторів просторового соціально-економічного розвитку регіонів. *Ефективна економіка*. 2013. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1878> (дата звернення: 04.04.2023).